

Pogled z Vrha Svetih Treh kraljev na Rovte, v ozadju Logatec s svojo klavnico

Številna logaška morišča

Ivo Žajdela

Sestra voznika mrličev oz. trupel z morišča v centru Dolenjega Logatca v Šemonovo brezno je dejala, da je moral njen brat približno štirinajst dni dvakrat na noč z lojtrnim vozom peljati mrtve od morišča do grobišča.

Nekaj let po člankih v *Mladini* je svoje pričevanje o moriji na Logaškem napisal domačin Ivan Gantar. Ker je zelo podrobno, je vredno, da je javno objavljeno (razen nekaj nepomembnih stavkov ga objavljamo v celoti). »Ko gledam zemljevid do zdaj znanih in zamolčanih grobišč in grobov v Sloveniji, mi misli uidejo v medvojni čas in v prve mesece po koncu druge svetovne vojne. To velja za tiste, ki smo svojo mladost preživljali v tistih tako strahotno težkih časih. Vsakomur zelo hitro pade

v oči, posebno tistim, ki smo iz tega kraja, da je logaška okolica povsem čista, z zločini neomadeževana, saj ni nikjer nobenega groba ali grobišča kot posledice nasilja zmagovalcev nad drugače mislečimi na tem območju.

Vsi Logačani, posebno starejši in zlasti tisti, ki se nismo strinjali z ideologijo zmagovalcev, se še dobro spominjamo strahovitega nasilja zmagovalcev in njihovega podmladka skojevcev v prvih mesecih po končani vojni, kar ni ostalo brez posledic. Kljub temu, da so svoja barbarska zločinska

početa izvajali na skrbno zavarovanih mestih ter skrivanju in zakrivanju, so za seboj pustili toliko sledi, da si tudi sedanje generacije lahko ustvarijo približno sliko, kaj so počeli osvoboditelji in njihov podmladek nad delom svojih sokrajanov (in tudi nad drugimi) v času obsedenosti s sovraštvom do drugače mislečih in zmagovalne evforije. Dokaz za to so morišča in grobišča, ki so precejšnjemu delu Logačanov kar dobro znana. Seveda so za zdaj znana samo nekatera grobišča. Čas je napravil svoje, od ta-

krat je minilo že skoraj šestdeset let in na srečo in veselje nekaterih še živčih aktivnih udeležencev verjetno za vedno zakril rezultate njihovih barbarskih dejanj na tem kraškem območju.

Nočne vožnje trupel Najbolj znano morišče v Logatcu je vsekakor Korenčanova klavnica v središču Dolenjega Logatca. O tem je bilo že pred osamosvojitvijo nekaj napisanega v članku, objavljenem v *Mladini*. Dodati pa je potrebno, da je število zverinsko mučenih žrtev v tem

morišču neznano, vsekakor pa je precejšnje. Sestra zdaj že pokojnega voznika mrličev oz. trupel z morišča v centru Dolenjega Logatca v kraško brezno, imenovano Šemonovo brezno, na koncu logaškega polja je povedala, da je moral njen brat približno štirinajst dni dvakrat na noč z lojtrnim vozom peljati mrtve od morišča do grobišča na koncu tega polja. Voznik ni videl ničesar. Prazen lojtrni voz je moral zvečer, v temi, postaviti pred klavnico. Ponoči, ko so opravili svoj krvavi posel, so prišli ponj, voz je bil naložen, pokrit s cerado, on pa je vpregel živino in z oboroženim spremstvom odpeljal tovor po cesti do odcepa poti, ki vodi mimo grobišča. Tam so tovor prevzeli vojaki, partizani, ga odpeljali proti Šemonovemu breznu ter vanj zmetali pripeljane žrtve. Voznika sta potem, ko so drugi prevzeli tovor, dva oborožena vojaka partizana od-

Spomenik žrtvam komunizma v Dolenjem Logatcu stoji levo ob cerkvi.

gnala še malo naprej po cesti proti Vrhniku, kjer so počakali na dogovorjeno znamenje, ki je pomenilo, da je voz pripravljen in ga lahko odpeljejo in postopek ponovijo.

To je trajalo približno štirinajst noči. Koliko trupel je bilo prepekljeno v to brezno, Logačanom znano kot Šemonovo brezno, ne bo nikdar znano, vsekakor pa kar precej. /.../

Velikemu številu Logačanov je znano, da je v samem morišču v Korenčanovi klavnici tudi grobišče. Koliko posmrtnih ostankov je v tem grobišču, ni znano. Brezno, manjšo kraško jamo, ki je bila ob klavnici ali pod njo, so zazidali. Nad breznom s kostmi so zabetonirali močno armirano betonsko ploščo, debelo več kot 50 cm, da se ob rušenju stavbe kadarkoli pozneje ne bi odkril zločin, ki je bil storjen v tej klavnici. Delavca zidarja sta morala na policiji podpisati izjavo, da ne bosta nikdar do svoje smrti nikomur povedala, da je pod to stavbo veliko človeških kosti. Eden od podpisnikov te izjave, ki je že pokojni, je malo pred smrtjo svoji ženi povedal, da je res, kar se je že prej šušljalo, da je na tem mestu poleg morišča tudi grobišče, polno človeških kosti. /.../

Gornjelogaški grad Drugo nekdanje morišče je Gornjelogaški grad. Med vojno je bila v njem v letih 1944 in 1945 približno eno leto domobranska postojanka, po vojni pa enota Knoja in njeni zapori. Tudi to morišče je bilo dokaj nepredušno zaprto. Ven je prihajalo zelo malo informacij. Mučene in umorjene žrtve so odlagali v park za gradom, nato pa jih je kmet iz Gorenjega Logatca odvažal v gozd na Kočevcu, kak kilometer izven Logatca, kjer so jih zmetali v kraško jamo, imenovano Klobčarjevo brezno. Natančno število žrtev ni znano, med ljudmi pa se govori o petdesetih žrtvah. Ko so jamarji pred okoli štiridesetimi leti raziskovali to brezno, so našli človeške kosti. Tudi jamarji so morali policiji dati obljubo molka, vendar

Domačija Korenčan v Logatcu

je sem in tja kakšna informacija pricurljala in občasno je ob breznu kdo prižgal tudi svečo. Jama ni označena, ob njej pa je bil po letu 1990 postavljen lesen križ.

Cestarska hiša Še eno morišče na območju Logatca je potrebno omeniti, da se nanj ne bi pozabilo. Ob regionalni cesti z Vrhniko proti Logatcu, na levi strani, kjer je nasproti odcepa za Zaplano

dostop po mostu čez železniško progo, stojita na Cestarjevem vrhu dve hiši. V prvi, bila je cestarska, verjetno že dalj časa nihče več ne stanuje. Po vojni je v njej stanoval cestar s svojo družino in v tej hiši so se logaški in okoliški komunisti strahovito izživljali z mučenji svojih žrtev. Tja so jih pripeljali iz različnih zbirališč in zaporov, kjer so jih domačini in znanci odbirali za

potešitev svojih nagonov – mučili so jih do njihove grozovite smrti. V poznih poletnih dneh leta 1945 so stanovalce iz te hiše za nekaj tednov izselili. V tem času so v njej, skriti nezaželenim očem, domači krvoloki nemoteno mučili svoje sovaščane iz Logatca in okolice. Število umorjenih ni znano, prav tako ne njihov grob oziroma grobišče. Verjetno so jih zmetali v eno od kraških jam in zasuli. Tudi na tem morišču so poskrbeli, da bi bile vse sledi zabrisane. Prostor, kjer so svoje žrtve mučili in na koncu tudi umorili, so skrbno počistili, tla celo poribali, najbrž ne sami. Ko so se stanovalci po nekaj tednih vrnili, bili so njihovi somišljeniki, torej zanesljivi, je bilo vse tako, kot da se v tej hiši ni nič dogajalo,

le na stenah so bile sledi krvi, ki jih niso mogli zakriti. Kar nekaj let po teh grozljivih dogodkih ni bilo večini Logačanov o tem nič znanega. Redki, ki so za zločin vedeli, pa tega tudi niso mogli obdržati samo zase. Le najbližja sosedja je nekatere zaupne podatke (verjetno je imela slab dan) povedala svoji prijateljici, pa tudi vest jo je verjetno zapekla zaradi nekaterih njenih dejanj. Tudi ta ženska je že pokojna, povozil jo je vlak in govorilo se je, da je sama skočila pod njega. Verjetno je bilo breme, ki ga je nosila v sebi, pretežko in se ga je hotela na tak način znebiti.

Dve grobišči Naslednje grobišče je nekoliko bolj znano šele zadnja leta. Leži nekaj deset me-

trov levo ob cesti na Zaplano, nekaj sto metrov nad odcepom na vrhniškem klancu in malo pred vasjo Strmica. Grobišče je v kotanji, ob njem pa so pred leti postavili majhen križ in majhno kamnito ploščo s kratkim napisom. Žrtve so bile tu umorjene 21. junija 1945 zvečer ob 23. uri. Verjetno so tu umorili ljudi iz Rovt. Za grobišče so uporabili kotanjo, kjer so žgali apno. Ker so žrtve slabo zasuli, so se kosti hitro pojavile na površju. V devetdesetih letih je oblast grobišče izkopala, našli so osem, po drugih podatkih pa ostanke trinajstih ljudi, ki so jih shranili na Inštitutu za sodno medicino v Ljubljani. Leta 2000 je bila ob njem komemoracija in molitev za tam umorjene.

Eno od grobišč na Logaškem verjetno ne bo odkrito. To je grobišče v gozdu Repše pri Kalcah. Človek, ki je to grobišče pokazal sosedu, je že dolgo pokojni, oseba, ki ji ga je pokazal, pa je ostarela in ji je kraj ušel iz spomina. Območje je danes močno zaraslo. V grobišču naj bi bili zakopani nemški vojni ujetniki ali Italijani, pobiti v poletnih mesecih leta 1945. Pobjo naj bi izvršil Knoj, nastanjen v gradu v Gorenjem Logatcu.

Po gmajnah in gozdovih okrog Logatca je še nekaj posamičnih grobov, žrtve so znane, v nekaterih primerih tudi storilci. V grobiščih na Logaškem je tudi precej nemških vojnih ujetnikov, ki so pobegnili z območja Ilirske Bistrice, potem pa so jih ujeli na območju Planine in Logatca in takoj postrelili. Tako Ivan Gantar.

Jamar dr. Andrej Mihevc

Tito pri Korenčanu Iz zapisane se vidi, da spada tudi Logatec v skupino tistih slovenskih krajev, kjer je komunistično nasilje pustilo globoke sledi. Na farnih spominskih ploščah v Gorenjem Logatcu je vklesanih 42 imen, vseh žrtev komunističnega nasilja na tem območju je bilo petdeset, v Dolenjem Logatcu pa osemdeset. To so samo imena Logatčanov.

Kasneje je gostilno Pri Korenčanu obiskal celo sam Josip Broz Tito. Partizanski general Rado Pehaček je bil pogost gost v Logatcu. Bil je eden najboljših Jeršinovih prijateljev.

Občinska komisija V Logatcu je občinski svet že takoj po prvih demokratičnih volitvah na seji 20. junija 1990 soglasno odločil, da bodo raziskali dogodke v zvezi z logaško pomladjo 1945, saj so takrat sprejemali številne vloge za podatke o po vojni pogrešanih sorodnikih. Občinska komisija za ugotavljanje resničnih

okolščin izginotja domačinov po drugi svetovni vojni je bila ustanovljena oktobra 1990. Njen predsednik je bil Slavko Šinkovec. Do maja 1994, ko je komisijo obiskala republiška komisija za povojne poboje, ki jo je vodil dr. Jože Pučnik, so ugotovili, da je komunistična revolucija v občini Logatec zahtevala kar 529 žrtev. Od tega 261 v Rovtah z okolico, 79 v Hotedršici z okolico, 42 v Gorenjem Logatcu z okolico, 92 v Dolenjem Logatcu z okolico, 52 na Vrhu Svetih Treh kraljev in eno v Lazah.

Komisija je ugotovila, da so po vojni, 10. maja, »osvoboditelji« po širšem območju Logatca na javnih mestih pritrdili razglas, da se morajo v 24 urah vsi moški prijaviti na komandi mesta Logatec. Kdor se ne bi prijavil, bo obravnavan kot kršitelj zakona. Podpisan je bil Dušan Kveder, takrat najvišji partizanski komandant, o katerem smo pred leti v *Demokraciji* v podlistku o Francu Rozmanu Stanetu obširno pisali kot o izrazito zločinski osebnosti. Na poziv so se javili številni moški iz bližnje in daljne okolice, celo iz oddaljenega Polhovega Gradca. Mnogi so se v Logatec pripeljali na vozovih. Večina se jih nikoli ni vrnila domov. Desetletja se je šušljalo, da so bili pobiti v Logatcu.

Jeršina zapustil spomin Komisija je zaslila tudi Jožeta Jeršina, ki je bil v času povojne morije na Logaškem komandant »komande mesta Logatec«, vendar je dejal, da o kakšnih pobojih ne ve nič.

Logatčan dr. Andrej Mihevc, strokovnjak za jame, zaposlen na inštitutu za raziskovanje Krasa v Postojni, je že septembra 1993 v Postojni na simpoziju *Človek na Krasu* prebral prispevek *Množična grobišča v jamah v Sloveniji* (takih grobišč je v Sloveniji okoli sto). V njem je omenil tudi brezno na Koševcu, okrog dva kilometra zunaj Logatca. Logaška komisija je članom Pučnikove komisije pokazala tudi to brezno, ki ima vhod premera 1,5 m², nato pa ima 45 metrov navpičnega padca. Ko so se po letu 1960 jamarji spustili vanj, je bilo dno pokrito z okostnjaki. Predsednik jamarskega društva je najdbo prijavil policiji, ta pa ga je zaslila (po naključju je bil iz domobranske družine). Zaradi takšnega odziva oblasti so se jamarji v naslednjih letih brezna izogibali, ko pa so ga konec 60. let spet iskali, ga niso našli. Vhod v brezno je bil namreč prekrit. Vendar je »pokrivalo« hitro strohnelo in padlo v brezno, tako da so se v začetku 70. let vnovič spustili vanj, vendar dno ni bilo več pokrito s kostmi, saj so vanj očitno nasuli kamenje. Našli so jih le še ob robu, pri čemer so še vedno določili osem človeških ostankov. Občina je za preiskavo obeh logaških brezen, na Koševcu in za Semonovo, določila tudi sredstva, vendar do te »iz neznane razloga« ni prišlo. Moralo je preteči še kakšnih trinajst let slovenske tranzicije, da se je država končno lotila sondiranja in nekaj redkih izkopavanj ...

Nadaljevanje prihodnjič

Zaupanje

Karitas*

Spoštovani!

Pred vami so življenjske preizkušnje družin, ki potrebujejo podporo in pomoč. Verjamemo, da nam bo skupaj z vami uspelo njihovo življenje premakniti na bolje.

Pomoč potrebuje mamica samohranilka. S štirimi otroki živi od socialne pomoči, otroških dodatkov in preživnine kot najemnica v starejši hiši na Primorskem. Večletna negotovost in selitve niso ugodno vplivale na psihofizični razvoj otrok, zato imajo že dalj časa večje zdravstvene težave. Da bi se lahko umirili in ustalili, se želi skupaj z onemoglo materjo preseliti v starejšo hišo, ki pa jo je treba popolnoma obnoviti. Nekaj sredstev so že zbrali, potrebuje pa še sredstva za nakup notranjih vrat. Spoštovani bralci tednika Demokracija, na vas se obračamo s prošnjo, da jim skupaj pomagamo. Hvala!

Slovenska Karitas, Kristanova ulica 1, 1000 Ljubljana, TRR: 02140-0015556761, Sklic: 00 500904, Namen: zaupanje. Informacije: 01/300 59 60 ali www.karitas.si/zaupanje

Tednik DEMOKRACIJA tudi pri okencih Pošte Slovenije!

POŠTA SLOVENIJE

Objavimo, kar drugi zamolčijo. ŽE V PRODAJI

Cestarska hiša med Vrhniko in Logatcem

Spominsko ploščo so v Podlipi pri Vrhniko postavili 8. julija 2007.